



ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

κύκλος δράσεων

1821
2021

200 χρόνια από την
Ελληνική Επανάσταση
Ιστορία - Αρχαία - Μνήμη

ΣΥΝΕΔΡΙΟ

1821 και ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑ

Ιστορική Χρήση
και Ιστοριογραφική Γνώση

20-21 Μαρτίου 2019

Κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών

Αμφιθέατρο Ιωάννης Δρακόπουλος

Πανεπιστημίου 30

**Κύκλος δράσεων
«1821-2021: 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση»
Ιστορία - Αρχαία - Μνήμη**

Με αφορμή την επέτειο των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821, το Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων έχει αναλάβει να εκπονήσει, σε συνεργασία με επιστημονικούς και ερευνητικούς φορείς, έναν ευρύ και πολυφασματικό κύκλο δράσεων, που περιλαμβάνει εκδοτικά και ερευνητικά εγχειρήματα, και αποσκοπεί να συμβάλει στον εμπλουτισμό της ιστορικής έρευνας με νέο αρχειακό υλικό, στην ανάδειξη σημαντικών αφηγηματικών και άθλων ιστορικών πηγών, στην ενίσχυση της μνήμης και στη διεύρυνση της γνώσης για την πράξη γέννησης του ελληνικού κράτους.

Απώτερος στόχος είναι η διάχυση της ιστορικής γνώσης στο κοινό: προς τούτο το Ίδρυμα εγκαινιάζει δημοσίως τον κύκλο αυτόν των δράσεων με τη διοργάνωση του συνεδρίου «1821 και Απομνημόνευμα. Ιστορική χρήση και ιστοριογραφική γνώση». Το συνέδριο συμπύκνει με την κυκλοφορία του πρώτου τόμου των «Κειμένων Μνήμης», *Απομνημονεύματα της δευτέρας πολιτορκίας του Μεσοπογγίου* του Αρτέμιου Μίχου, της εκδοτικής σειράς που διευρύνει την εκδοτική παράδοση του Ιδρύματος στη θεματική του 1821.

Οι βασικοί άξονες που καλείται να πραγματευτεί το συνέδριο αφορούν το απομνημόνευμα ως ιστορική πηγή, τις χρήσεις και αναγνώσεις των απομνημονευμάτων, τα εκδοτικά των απομνημονευμάτων του Αγώνα και την ανασηματοδότηση της μνήμης.

Οργανωτική Επιτροπή Συνεδρίου
&
Ειδική Επιτροπή του Ιδρύματος της Βουλής
για τον Κύκλο δράσεων
«1821-2021: 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση»

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Βαγγέλης Καραμανωλάκης

Νίκη Μαρωνίτη

Παντελής Μπουκάλας

Συμμετέχουσες - Συμμετέχοντες

Θάνος Αγγελίδης [Υποψήφιος διδάκτορας Νεότερης Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο. Υπότροφος του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας (ΓΓΕΤ-ΕΛΙΔΕΚ)]

Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου [Ομότιμη καθηγήτρια Φιλοσοφικής Σχολής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]

Κώστας Γιαννακόπουλος [Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου]

Δημήτρης Δημητρόπουλος [Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών]

Άντα Διάλλα [Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών]

Έλλη Δρούλια [Διευθύντρια, Βιβλιοθήκη της Βουλής]

Ελευθερία Ζέν [Επίκουρη καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης]

Λεωνίδας Καλλιβρετάκης [Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών]

Βαγγέλης Καραμανωλάκης [Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Βασίλης Καρδάσης [Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης. Πρόεδρος της ΔΕ, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο]

Όλγα Κατσιαρδή-Hering [Ομότιμη καθηγήτρια Ιστορίας
Νέου Ελληνισμού, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης [Ομότιμος καθηγητής,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Παρασκευάς Κονόρτας [Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας
και Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης [Λέκτορας, Τμήμα Ιστορίας
και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου]

Χριστίνα Κουλιούρη [Καθηγήτρια, Τμήμα Πολιτικής
Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο]

Σοφία Λαΐου [Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο]

Δήμητρα Λαμπροπούλου [Λέκτορας, Τμήμα Ιστορίας και
Αρχαιολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Κώστας Λάμπας [πρ. Διευθυντής, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού
και Νέου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών]

Γιώργος Λιακόπουλος [Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Ινστιτούτο
Μαξ Πλανκ για την Ιστορία της Ανθρωπότητας]

Χρήστος Λούκος [Ομότιμος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης]

Νίκη Μαρωνίτη [Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνικής
Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο]

Παναγιώτης Μιχαηλάρης [Ομότιμος διευθυντής Ερευνών,
Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών]

Παντελής Μπουκάλλας [Συγγραφέας - δημοσιογράφος]

Αλέξης Πολίτης [Ομότιμος καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης]

Νίκος Ροτζώκος [Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]

Τάσος Σακελλαρόπουλος [Υπεύθυνος Ιστορικών Αρχείων, Μουσείο
Μπενάκη. Πρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής, Ίδρυμα της Βουλής]

Βαγγέλης Σαράφης [Υποψήφιος διδάκτορας Ιστορίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών]

Μαρίνος Σαρηνγιάννης [Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο
Μεσογειακών Σπουδών / Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας]

Francesco Scalora [Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Τομέας
Νεοελληνικών Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών /
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών]

Παναγιώτης Στάθης [Ιστορικός]

Γεράσιμος Στεφανάτος [Ψυχίατρος - ψυχαναλυτής, μέλος
της γαλλικής ψυχαναλυτικής εταιρείας Quatrième Groupe]

Διονύσιος Τζάκης [Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο
Πανεπιστήμιο. Συνεργάτης Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου]

Πρόγραμμα συνεδρίου

Τετάρτη, 20 Μαρτίου 2019

- 10.00 Χαιρετισμοί
Εισαγωγική ομιλία – **Νίκη Μαρωνίτη**
- ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ
Κύκλος δράσεων «1821-2021: 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση» – Παρουσίαση των ερευνητικών και εκδοτικών προγραμμάτων του Ιδρύματος της Βουλής
- 10.30 Σειρά «Κείμενα Μνήμης» – Παρουσίαση: **Παντελής Μπουκάλας, διευθυντής της σειράς**
- 10.40 Ερευνητικά έργα
Η αυστριακή ναυτιλιακή πολιτική κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης
Παρουσίαση: **Όλγα Κατσιαρδής-Hering, Δημήτριος Μ. Κοντογεώργης**
Οθωμανικά τεκμήρια για την Ελληνική Επανάσταση
Παρουσίαση: **Παρασκευάς Κονόρτας, Γιώργος Λιακόπουλος**
Τόποι μνήμης για την Ελληνική Επανάσταση
Παρουσίαση: **Χριστίνα Κουλιούρη**
Αντιπρόσωποι των Εθνοσυνελεύσεων και Βουλευτικό. Βιογραφική τεκμηρίωση
Παρουσίαση: **Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, Έλλη Δρούλια**
200 χρόνια από την Επανάσταση του 1821
Παρουσίαση: **Βασίλης Καρδάσης**

Α΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ / Πρόεδρος: **Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης**

- 11.30 **Αλέξης Πολίτης**, Το *Ιστορικό* του Μακρυγιάννη. Μια απόπειρα ιστορικής ανάγνωσης
- 11.50 **Χρήστος Λούκος**, Ξαναδιαβάζοντας τον Κασομούλη. Σκέψεις για μια άλλη χρησιμοποίηση της μαρτυρίας του για το 1821
- 12.10 **Διονύσης Τζάκας**, Τα *Ενθυμήματα* του Ν. Κασομούλη ως ιστορική πηγή
- 12.30 **Θάνος Αγγελίδης**, Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής Επανάστασης του 1821 στο έργο και τη σκέψη του Σπυρίδωνα Τρικούπη
- 12.50 Συζήτηση

Β΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ / Πρόεδρος: Έλλη Δρούλια

- 17.30 Νίκος Ροτζώκος, Το τοπικό και το εθνικό στα απομνημονεύματα των Πελοποννήσιων αγωνιστών της Επανάστασης του 1821
- 17.50 Παναγιώτης Στάθης, Τα σουλιωτικά απομνημονεύματα: διαπλοκές της οικογενειακής, τοπικής και εθνικής ταυτότητας
- 18.10 Παντελής Μπουκάλλας, Δημοτικά τραγούδια σαν παράγραφοι απομνημονευμάτων
- 18.30 Συζήτηση
- 18.50 Διάλειμμα

Γ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ / Πρόεδρος: Κώστας Λάμπας

- 19.00 Βαγγέλης Σαράφης, Χειρόγραφα Πίσσα: η αρχειακή και εκδοτική τους τύχη
- 19.20 Ελευθερία Ζέη, Η κρητική Επανάσταση του 1821 και η διπλή ματιά του Καθλίνικου Κριτοβουλίδη
- 19.40 Δημήτρης Δημητρόπουλος, Η απομνημόνευση της φυγής: Αλέξιος Κουτσαλέξης
- 20.00 Παναγιώτης Μιχαηλάρης, Τα Απομνημονεύματα του Π. Πατρών Γερμανού: εκδόσεις, επανεκδόσεις, ερωτηματικά
- 20.20 Συζήτηση
- 20.30 Λήξη εργασιών α΄ ημέρας

Πέμπτη, 21 Μαρτίου 2019

Δ΄ ΣΥΝΕΔΡΙΑ / Πρόεδρος: Τάσος Σακελλαρόπουλος

- 17.30 Άντα Διάληθα, Τι μπορεί να μας μάθουν τα απομνημονεύματα των Ρώσων Δεκεμβριστών για το 1821;
- 17.50 Francesco Scalora, Γραφές μνήμης, λόγια εν δράσει. Τα απομνημονεύματα των Ιταλών εξόριστων και πατριωτών στην επαναστατημένη Ελλάδα: η περίπτωση του Giuseppe Pecchio
- 18.10 Σοφία Λαΐου – Μαρίνος Σαρηνγιάννης, Το απομνημόνευμα ως αυτοπρόσωπη αφήγηση: τα κείμενα των Μοραΐτη Γιουσουφ Μπέη και Καμπουτλή Βασφή Εφέντη
- 18.30 Συζήτηση
- 18.50 Διάλειμμα
- 19.00 ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ
ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΛΘΟΝ: ΑΝΑΣΗΜΑΣΙΟΔΟΤΩΝΤΑΣ
ΤΗΝ ΕΜΠΕΙΡΙΑ
Συντονιστής: Βαγγέλης Καραμανωλιάκης
Στη συζήτηση συμμετέχουν οι:
Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου
Κώστας Γιαννακόπουλος
Δήμητρα Λαμπροπούλου
Γεράσιμος Στεφανάτος
- 20.00 Λήξη εργασιών συνεδρίου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Τετάρτη, 20 Μαρτίου 2019
Α΄ Συνεδρία

Αλέξης Πολίτης

Ομότιμος καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Το Ιστορικό του Μακρυγιάννη. Μια απόπειρα ιστορικής ανάγνωσης

Το παράξενο με τον Μακρυγιάννη είναι ότι η απλή, λαϊκή γλώσσα του μας περιέπλεξε περισσότερο το νόημα: πώς ακριβώς πρέπει να εννοήσουμε τα όσα γράφει;

Η σύνδεση ανάμεσα στη λαϊκή γλώσσα και τη λαϊκή σκέψη ήταν προφανής και έγινε από την πρώτη στιγμή, δηλαδή από τον Βλαχογιάννη. Ωστόσο –κι αυτό είν' ένα θέμα που αξίζει κάποια στιγμή να αναλογιστούμε το γιατί– η πρώτη δημοτικιστική γενιά, οι συνομήλικοι του Βλαχογιάννη, δεν φαίνεται να ελικύστηκαν από το εύρημα. Οι λόγιοι τον ανακάλυψαν μόλις στα χρόνια της Κατοχής, και μόνο με την επανέκδοση του 1947 το κείμενο φτάνει στο πλατύτερο κοινό.

Από τα τέλη της Κατοχής μάλιστα η Αριστερά (και εντονότερα από την επόμενη δεκαετία) θα αρχίσει να τον θεωρεί εκπρόσωπό της. Είναι άραγε έτσι, ή μήπως ο Μακρυγιάννης συνιστά μια ξεχωριστή ατομική προσωπικότητα;

Στα κρίσιμα και βασικά ερωτήματα δύσκολα δίνουμε δικές μας, προσωπικές απαντήσεις· συνήθως η απάντηση βγαίνει από την εποχή μας, την παιδεία μας – δηλαδή τις προκαταλήψεις μας. Επιστρατεύουμε μ' άλλα λόγια μια κοσμοθεωρία μέσα στο πλαίσιο της οποίας οργανώνεται η σκέψη μας, συνειδητά είτε ασυνείδητα· με τη βοήθειά της επιχειρούμε να λύσουμε τα άλυτα αλληλώς προβλήματα.

Ετούτα τα ερωτήματα θα προσπαθήσω, όσο μπορώ, να ξεκαθαρίσω.

Χρήστος Λούκος

Ομότιμος καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ξαναδιαβάζοντας τον Κασομούλη. Σκέψεις για μια άλλη χρησιμοποίηση της μαρτυρίας του για το 1821

Δύσκολα θα μπορούσε να αμφισβητηθεί ότι τα *Ενθυμήματα στρατιωτικά* του Ν. Κασομούλη αποτελούν μια από τις βασικότερες πηγές για την Ελληνική Επανάσταση. Στο διάστημα των 80 περίπου χρόνων από την πρώτη δημοσίευσή τους (1940) από τον Γιάννη Βλαχογιάννη πολλοί άντλησαν πληροφορίες από το κείμενο αυτό. Υποστηρίζεται ωστόσο ότι χρειάζεται μια νέα ανάγνωσή του ώστε να αξιοποιηθούν και στοιχεία που απαντούν σε ένα διευρυμένο ερωτηματολόγιο και βοηθούν να ιδωθούν πλευρές του 1821 που δεν απασχόλησαν συστηματικά την ιστοριογραφία, όπως η καθημερινή ζωή, οι νοοτροπίες, η αναζήτηση του διαφορετικού που επέφερε στις συνειδήσεις και τον τρόπο ζωής των εξεγερθέντων το τραυματικό γεγονός της Επανάστασης.

Διονύσης Τζάκης

Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
Συνεργάτης Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου
Τα *Ενθυμήματα* του Ν. Κασομούλη ως ιστορική πηγή

Η ανακοίνωση επικεντρώνεται στα *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων* του Ν. Κασομούλη. Συγκεκριμένα, σε εκείνο το τμήμα τους που ο αγωνιστής ονόμασε «Ιστορία του αρματολισμού», το οποίο συνέθεσε με βάση πληροφορίες από προφορικές μαρτυρίες υπερηλίκων κληφτών που συνέλεξε στον Ασπροπόταμο, όπου είχε καταφύγει ως γραμματικός του αρματολιού Στορνάρη (1822-1823). Θα υποστηριχθεί ότι η μεγάλη αξία που έχει το έργο του ως ιστορική πηγή δεν αφορά μόνο τις, έτσι κι αλλιώς σπάνιες και άρα πολύτιμες, πληροφορίες που διασώζει για τη δράση των κληφτών και των αρματολών του ύστερου 18ου και του αρχόμενου 19ου αιώνα. Αφορά κυρίως το είδος των πληροφοριών που συνέλεξε και τον τρόπο με τον οποίο τις επεξεργάστηκε και τις παρουσίασε: μαζί με τις πληροφορίες για τους παλιούς κλέφτες διασώζει και τους όρους με τους οποίους εκείνοι κατανοούσαν και βίωναν το αρματολικό φαινόμενο.

Θάνος Αγγελίδης

Υποψήφιος διδάκτορας Νεότερης Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
Υπότροφος Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας (ΓΓΕΤ-ΕΛΙΔΕΚ)

Τα χαρακτηριστικά της ελληνικής Επανάστασης του 1821 στο έργο και τη σκέψη του Σπυρίδωνα Τρικούπη

Το ζήτημα το οποίο επιθυμώ να παρουσιάσω έχει κύρια στόχευση να καταδείξει τους τρόπους με τους οποίους ο Σπυρίδωνας Τρικούπης, μια εξαιρετικά σημαντική προσωπικότητα της Ελληνικής Επανάστασης αλληλά και των χρόνων που ακολούθησαν, αντιλαμβάνεται και καταγράφει τα χαρακτηριστικά της επαναστατικής διαδικασίας. Όπως γνωρίζουμε, το 1853 ο Μεσολογγίτης πολιτικός άρχισε να παραδίδει μια από τις πρώτες συνεκτικές καταγραφές του Πολέμου της Ανεξαρτησίας στο τετράτομο έργο *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*. Το έργο αυτό εμφανίζει ορισμένα ποιοτικά χαρακτηριστικά τα οποία και το διαχωρίζουν από τις άλλες προσπάθειες συμμετεχόντων στο '21 να καταγράψουν τις εμπειρίες τους. Χαρακτηριστικά τα οποία εν τέλει αναδεικνύουν τη διανοητική συγκρότηση του Τρικούπη αλληλά και τις διαφοροποιήσεις που εμφάνιζε με άλλους συμμετέχοντες, όπως έχουμε δει στο παρελθόν. Η *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης* συγγράφηκε σε μια περίοδο στην οποία πηλιλά από τα χαρακτηριστικά της είχαν πλέον μεταηηαχθεί και μορφοποιηθεί κατά τις ανάγκες των νέων συνθηκών του νεοσύστατου κράτους. Στη διάθεσή μας έχουμε και άλλες καταγραφές του Τρικούπη για τα γεγονότα της Επανάστασης, οι οποίες προέρχονται μάλιστα από μια περίοδο στην οποία οι τύχες του Αγώνα εξελίσσονταν. Συνεπώς, είναι τρομερό ευτύχημα για τον ερευνητή η μέρηνα του Τρικούπη να εκδώσει τους λόγους που εξεφώνησε κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις διαφοροποιημένες μορφές της *Ιστορίας* που ακολούθησαν την πρώτη έκδοση, θεωρούμε ότι μας προσφέρει τη δυνατότητα να αναζητήσουμε συνέχειες, ασυνέχειες και τομές στη σκέψη του σε μια περίοδο τριάντα και πηλιόν ετών – ζήτημα εξαιρετικής σημασίας στην προσπάθεια που κάνουμε να εντοπίσουμε και να αναδείξουμε ένα ακόμη μέρος των συνειδησιακών μεταβολών των χρόνων εκείνων.

Β' Συνεδρία

Νίκος Ροτζώκος

Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το τοπικό και το εθνικό στα απομνημονεύματα των Πελοποννήσιων αγωνιστών της Επανάστασης του 1821

Η ιστοριογραφία της Ελληνικής Επανάστασης, παλιά και σύγχρονη, στο μεγαλύτερο μέρος της, προσλαμβάνει τα απομνημονεύματα των Πελοποννήσιων αγωνιστών ως ιστορικά τεκμήρια του υπέρμετρου τοπικισμού τους («πελοποννησιάζουν») και τα αξιοποιεί ως αδιάσειστη απόδειξη της παραδοσιακότητάς τους. Η ανακοίνωση εξετάζει την αντίληψη του έθνους και της πατρίδας στα απομνημονεύματα των Πελοποννησίων σε άμεση συνάφεια με την ιστορική εμπειρία της συμμετοχής των ίδιων και του τόπου τους στην Επανάσταση. Διερευνά έτσι τις σημασίες που αποδίδουν στην τοπικότητα και το ειδικό βάρος της στη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας. Μέσα από αυτήν την οπτική, αποτιμά κριτικά προς την ιστοριογραφία το ζήτημα της «πελοποννησιακότητας», αν δηλαδή συνιστά παραδοσιακή/τοπική ή σύγχρονη/εθνική ταυτότητα.

Παναγιώτης Στάθης

Ιστορικός

Τα σουλιωτικά απομνημονεύματα: διαπλοκές της οικογενειακής, τοπικής και εθνικής ταυτότητας

Στον μεγάλο αριθμό απομνημονευμάτων που γράφτηκαν για την Επανάσταση του 1821 περιλαμβάνεται ένας κύκλος που γράφτηκε από αγωνιστές Σουλιώτες: πρόκειται για τα απομνημονεύματα των Λάμπρου Κουτσονίκα, Ζώνη Πάνου και Σπύρου Τζίπη, καθώς και του Ιωάννη Γούση, γιου του αγωνιστή του '21, Λάμπρου Γούση. Σε αυτά πρέπει να συμπεριληφθούν τα σχετικά έργα του Χριστόφορου Περραιβού, που αγωνίστηκε σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης στο πλευρό

των Σουλιωτών, καθώς και η πρώτη εκδομένη (1828) βιογραφία του Μάρκου Μπότσαρη γραμμένη από τον Γεώργιο Γαζή, Δελβινακιώτη, που χρημάτισε γραμματικός του. Η ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει τη βαθμιαία διαμόρφωση του σουλιωτικού αφηγήματος για την προσφορά των Σουλιωτών στην εθνική αντίσταση κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας και στην Επανάσταση του 1821. Το αφήγημα αυτό συνιστά διακριτή περίπτωση στο πλαίσιο της εθνικής ιστοριογραφίας και της δημόσιας ιστορίας· στον πυρήνα του αφηγήματος βρίσκεται ο ασίγαστος, μέχρι αυτοθυσίας, πόθος για τη λευτεριά και οι ξεχωριστές μαχητικές ικανότητες των Ελλήνων που διαμορφώθηκαν στο ελεύθερο αλλά δύσκολο βιώσιμο περιβάλλον των βουνών. Στη διαμόρφωση αυτού του αφηγήματος στον 19ο αιώνα συντέλεσαν βεβαίως και άλλα έργα, όπως, ενδεικτικά, των Π.Α. Σαλαμπάντα και Αναστάσιου Γούδα. Ωστόσο, τη βασική πρώτη ύλη αποτέλεσαν τα κείμενα των Χ. Περραιβού και Λ. Κουτσονίκα. Η ανακοίνωση επιχειρεί επίσης να διερευνήσει τις εσωτερικές διαφοροποιήσεις και αντιπαράθεσεις μεταξύ εκπροσώπων διαφορετικών σουλιωτικών μερίδων, τόσο για τον ρόλο και την αξιολόγηση της επί μέρους συνεισφοράς αντίπαλων σουλιωτικών οικογενειών όσο και για την ερμηνεία και το νόημα της διαμφισβητούμενης σουλιωτικής δράσης στις αρχές της Επανάστασης.

Παντελής Μπουκάλας

Συγγραφέας - δημοσιογράφος

Δημοτικά τραγούδια σαν παράγραφοι απομνημονευμάτων

«Τα τραγούδια τα έφτιαχναν οι τυφλοί με τις λύρες» λέει ο Θεόδωρος Κολλοκοτρώνης στη *Διήγησιν συμβάντων της ελληνικής φυλής*. Πόσοι ήταν αυτοί οι τυφλοί ραψωδοί και πόσα τραγούδια έφτιαξαν δεν είναι διαπιστωμένο. Ο Νικόλαος Πολίτης πάντως, στο μελέτημά του *Γνωστοί ποιηταί δημοτικών ασμάτων*, του 1916, παρατηρεί τα εξής: «Αληθώς δε οι καπεταναίοι των κληφτών και οι οπλαρχηγοί της επανάστασης είχαν οι πλείστοι τους ραψωδούς των, οι οποίοι δ' όμως ούτε επαίται ήσαν ούτε τυφλοί ανίκανοι να τους παρακολουθούν εις τας εκστρατείας

των». Ήταν αγωνιστές. «Αλλ' όχι σπανίως όμως», προσθέτει ο Πολίτης, «συνέβαινε αντί των παλληκარიών αυτοί οι καπεταναίοι, δοθείσης περιστάσεως, να συνθέτουν τραγούδια».

Ποιοι ήταν αυτοί οι καπεταναίοι, που, όπως έχει τεκμηριωθεί γραμματολογικά και ιστοριογραφικά, έφτιαξαν ένα ή περισσότερα τραγούδια, θεμελιωμένα συνήθως σε παλαιότερα; Ο ίδιος ο Θεόδωρος Κολλοκοτρώνης και ο στρατηγός Μακρυγιάννης, που δεν παρέλειψαν να ιστορήσουν στα απομνημονεύματά τους την ενσασχόλησή τους αυτή. Αλλά και ο Θεωδώρακης Γρίβας.

Εντελώς ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί το περίφημο προθανάτιο δίστιχο που αποδόθηκε στον Αθανάσιο Διάκο, *Γιά ιδές καιρό που διάλεξεν ο Χάρος να με πάρει, / τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγάνει η γη χορτάρι*. Η έριδα λογοτεχνών, φιλολόγων και ιστορικών για την πατρότητα των στίχων αυτών κρατάει από τον 19ο αιώνα, και δεν φαίνεται ότι θα υπάρξει κάποτε απάντηση που θα ικανοποιεί τους πάντες. Η ιδεολογική ανάγνωση της ιστορίας έχει κάνει και εδώ τη δουλειά της.

Είτε διαπιστωμένης πατρότητας πάντως είτε όχι, τα δημοτικά τραγούδια που έχουν άμεση σχέση με συγκεκριμένους καπεταναίους, αποτελούν ήδη τμήμα της βιογραφίας τους. Και έχουν να μας πουν αρκετά πράγματα για τους ίδιους, για την περίοδο που έδρασαν αλλά και για τα μετεπαναστατικά χρόνια.

Γ' Συνεδρία

Βαγγέλης Σαράφης

Υποψήφιος διδάκτορας Ιστορίας, Εθνικό και Καποδιστριακό

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χειρόγραφα Πίσσα: η αρχειακή και εκδοτική τους τύχη

Ο Στρατής Πίσσας, καταγόμενος από τις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας, συμμετείχε εξ αρχής στην Ελληνική Επανάσταση, εντάχθηκε στις τάξεις του τακτικού στρατού και ακολούθησε στρατιωτική σταδιοδρομία μετά την ανακήρυξη της ελληνικής ανεξαρτησίας. Στα 1866 ξεκίνησε τη συγγραφή απομνημονεύματος, το οποίο σώζεται στα ΓΑΚ, μαζί με χειρόγραφα σημειώματα του αδερφού του, Αθανάσιου. Τα χειρόγραφα Πίσσα, μοιλονότι θησαυρισμένα, δεν έχουν δει το εκδοτικό φως παρά μόνον αποσπασματικά και ως εκ τούτου δεν έχουν χρησιμοποιηθεί συστηματικά και στην ολότητά τους από την ιστορική έρευνα. Στην ανακοίνωση θα διερευνηθεί η αρχειακή και εκδοτική τύχη των χειρογράφων, θα προσεγγιστεί το τμήμα εκείνο που παραμένει ανέκδοτο και θα γίνει μία πρώτη απόπειρα να κατανοηθεί η πορεία της συγγραφής των κειμένων.

Ελευθερία Ζέη

Επίκουρη καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας,

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κρητική Επανάσταση του 1821

και η διπλή ματιά του Καλλίνικου Κριτοβουλίδη

Άνθρωπος της επανάστασης και συγχρόνως άνθρωπος της πολιτικής της διαχείρισης, ο Καλλίνικος (Κυριάκος) Κριτοβουλίδης εγγράφεται στη χορεία εκείνη των τοπικών ηγόνων πρωταγωνιστών του '21 που συγκροτούν τον πυρήνα διοικητικής και πολιτικής συγκρότησης του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Αυτός ο διπλός ρόλος αποτυπώνεται στα *Απομνημονεύματά* του: από τη μια γράφει για να τεκμηριώσει, τόσο στην ελληναδική ιστοριογραφία όσο και στη διεθνή διπλωματική

συζήτηση για το «Κρητικό ζήτημα», τη συμβολή της Κρήτης στην Ελληνική Επανάσταση· από την άλλη, για να αφηγηθεί την εσωτερική ιστορία της επανάστασης στο νησί, μέσα από την υπαινικτική περιγραφή μιας σύνθετης και συγκρουσιακής τοπικής κοινωνίας. Έχει κανείς την εντύπωση ότι το έργο του απευθύνεται σε δύο διαφορετικές κατηγορίες αναγνωστικού κοινού: αφενός ρητά σε ένα ευρύτερο ελληναδικό –και ίσως ευρωπαϊκό–, σύγχρονο όσο και μελλοπονητικό κοινό, το οποίο επιχειρεί να πείσει για την αυθεντικότητα και την ελληνικότητα του κρητικού '21· αφετέρου υπόρρητα σε ένα σύγχρονό του κρητικό κοινό, μνημένο στα μυστικά του τόπου του, που διεκδικεί τις δικές του διαφορετικές κοινωνικές, πολιτικές και ηθικές εκδοχές της επαναστατικής διεργασίας.

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών /

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Η απομνημόνευση της φυγής: Αλέξιος Κουτσαλέξης

Ο Α.Π. Κουτσαλέξης εξέδωσε το 1882 στην Αθήνα το βιβλίο του *Διαφέροντα και περίεργα τινά ιστορήματα*. Πρόκειται για ένα κείμενο που παρέχει λιγοστό πληροφοριακό υλικό για τα πολεμικά ή πολιτικά καθέκαστα του Αγώνα. Προσφέρει όμως μια αφήγηση γλαφυρή και πλούσια σε παραστάσεις, η οποία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο αφορά τη ζωή του συγγραφέα και της οικογένειάς του στα Γιάννενα του Αλή Πασά, λίγο πριν ξεσπάσει η Επανάσταση του 1821, και το δεύτερο αμέσως μετά, όταν ο ίδιος και οι δικοί του καταφεύγουν στους Καληρρύτες και από εκεί περιφέρονται στη Στερεά Ελλάδα και τα Επτάνησα, ως πρόσφυγες του πολέμου. Η ανακοίνωση θα εστιάσει στο δεύτερο αυτό μέρος του βιβλίου, με στόχο να αναδείξει το ταξίδι των φυγάδων προς τη σωτηρία, την υποδοχή και τα προβλήματα με τους εκάστοτε ντόπιους, την ψυχολογία των προσφύγων. Παράλληλα, θα γίνει προσπάθεια να συζητηθεί το μη ηρωικό αυτό είδος απομνημονεύματος που υπηρετεί ο Κουτσαλέξης, το οποίο, παρότι καταγράφει ένα περιβάλλον πολέμου, αναδεικνύει όψεις των κοινωνικών σχέσεων, των συμπεριφορών και των νοοτροπιών των ανθρώπων που δεν εξαντλούνται στην πολεμική συγκυρία.

Παναγιώτης Μιχαηλάρης

Ομότιμος διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών /
Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Τα Απομνημονεύματα του Π. Πατρών Γερμανού: εκδόσεις, επανεκδόσεις, ερωτηματικά

Τα *Απομνημονεύματα* του γνωστού σε όλους μητροπολίτη της Πάτρας Γερμανού (1771-1826) είναι από τα πρώτα έργα του τύπου αυτού που εκδόθηκαν (δύο φορές κιόχιας το 1837). Εφεξής θα γνωρίσουν και άλλες εκδόσεις. Το έργο, που περιλαμβάνει την αφήγηση ορισμένων προεπαναστατικών και των επαναστατικών γεγονότων έως το τέλος του 1822, καθώς ο συντάκτης πέθανε πριν από το τέλος του Αγώνα, γνώρισε πολλές περιπέτειες και διατυπώθηκαν κατηγορίες ότι παραμορφώθηκε ή και νοθεύτηκε από τους εκδότες του. Με την ανακοίνωση λοιπόν αυτή γίνεται προσπάθεια να δοθούν κάποιες απαντήσεις σε υπαινιγμούς και κατηγορίες που μάλιστα τα πάθη της εποχής προκαλούσαν.

Πέμπτη, 21 Μαρτίου 2019

Δ' Συνεδρία

Άντα Διάλλα

Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Θεωρίας και Ιστορίας της Τέχνης,
Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

Τι μπορεί να μας μάθουν τα απομνημονεύματα των Ρώσων Δεκεμβριστών για το 1821;

Οι Ρώσοι Δεκεμβριστές έχουν αφήσει μια πλούσια παραγωγή απομνημονευμάτων, τα οποία συνέγραψαν κυρίως κατά τη διάρκεια της εξορίας τους στη Σιβηρία ή της αυτοεξορίας τους στο εξωτερικό. Σε αυτά αποτυπώνεται η αίσθηση ότι ανήκουν σε μια γενιά που μεγάλωσε και ανδρώθηκε μέσα στη δίνη των Ναπολεόντειων Πολέμων και της μεταναπολεόντειας εποχής, που εξέθρεψε συνταγματικά όνειρα και σχέδια κατά την περίοδο που ο Christopher Bayly έχει ονομάσει «συνταγματική στιγμή στον παγκόσμιο φιλελευθερισμό». Οι φιλελεύθεροι ευγενείς αξιωματικοί ήλπιζαν σε μια επαναστατική αλληλαγή στην Ευρώπη της Παθινόρθωσης, κατασκεύαζαν την ιδέα της χριστιανικής μη μουσουλμανικής Ευρώπης και διαμόρφωναν σιγά-σιγά την ιδέα του έθνους – συχνά σε αρμονία και όχι σε αντίθεση με την ιδέα της Αυτοκρατορίας. Διαβάζοντας μέσα από τη ματιά τους (και βεβαίως με τα απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία) μια ολόκληρη εποχή, ίσως μπορούμε να θέσουμε νέα ερωτήματα για τις ζωές, τις ιδέες και τις πρακτικές ορισμένων Ελλήνων επαναστατών του 1821.

Francesco Scalora

Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Τομέας Νεοελληνικών Ερευνών,
Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών / Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Γραφές μνήμης, λόγια εν δράσει. Τα απομνημονεύματα των Ιταλών εξόριστων και πατριωτών στην επαναστατημένη Ελλάδα: η περίπτωση του Giuseppe Pecchio

Τα απομνημονεύματα, τα ημερολόγια, οι επιστολές των Ιταλών πατριωτών εθελοντών και εξόριστων, που συνέβαλαν στον ελληνικό αγώνα για την ανεξαρτησία και την οικοδόμηση του εθνικού κράτους, αποτελούν ιδιαίτερες ιστορικές πηγές, με πλούτο πληροφοριών για τη μελέτη της ιδιαιτερότητας του ιταλικού φιλελληνικού κινήματος. Η εξέταση των κειμένων αυτών αναδεικνύει αφενός τις ποικίλες οπτικές των συντακτών τους αναφορικά με την καθημερινότητα στη νεότερη Ελλάδα, αφετέρου τις προσδοκίες και τις ανησυχίες των πρωταγωνιστών ενός διεθνούς φιλελεύθερου κινήματος (μιας *Φιλελεύθερης Διεθνούς*), που τοποθετεί την Ελληνική Επανάσταση στο κέντρο της μεγάλης υπόθεσης της ελευθερίας στην Ευρώπη.

Σοφία Λαΐου – Μαρίνος Σαρηγιάννης

Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Διευθυντής Ερευνών, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών / Ίδρυμα
Τεχνολογίας και Έρευνας

Το απομνημόνευμα ως αυτοπρόσωπη αφήγηση: τα κείμενα των Μοραΐτη Γιουσούφ Μπέη και Καμπουτλή Βασφή Εφέντη

Η έννοια της αυτοπρόσωπης αφήγησης (ego-document) εμφανίστηκε στη δυτικοευρωπαϊκή ιστοριογραφία στα τέλη της δεκαετίας του 1960 κι έκτοτε απασχόλησε τους ιστορικούς τόσο για τα κοινωνικά συμφραζόμενα της εμφάνισης τέτοιων κειμένων (ανάδειξη της ατομικότητας) όσο και για τη χρησιμότητά τους ως ιστορικών πηγών. Την τελευταία δεκαετία ανάλογες προσεγγίσεις –και πάντα σε συγκριτικό πλαίσιο– επιχειρήθηκαν από ιστορικούς της οθωμανικής περιόδου.

Στο πλαίσιο αυτό η ανακοίνωση επικεντρώνει σε δύο οθωμανικές

αφηγήσεις αυτοπτών μαρτύρων της Επανάστασης: ενός Οθωμανού αξιωματούχου, του Μοραΐτη Γιουσούφ Μπέη, ο οποίος εγκλωβίστηκε στο Ναύπλιο όταν ξέσπασε η Ελληνική Επανάσταση, και ενός άτακτου στρατιώτη, του Καμπουτλή Βασφή, ο οποίος ακολούθησε τα οθωμανικά στρατεύματα εναντίον του Αλή Πασά και των επαναστατών και πολέμησε στη Ρούμελη, την Πελοπόννησο και την Εύβοια. Πολλή διαφορετικές μεταξύ τους, οι δύο αυτές αφηγήσεις αποτελούν ενδιαφέροντα παραδείγματα απομνημονευμάτων της «άλλης» πλευράς και συγκαταλέγονται στα λιγιστά κείμενα αυτοπρόσωπης αφήγησης της οθωμανικής περιόδου. Πέρα από τη διερεύνηση της ιστορικής αξίας τέτοιων αφηγήσεων, η ανακοίνωση στοχεύει να προσεγγίσει τα κείμενα με επίκεντρο τους ίδιους τους συγγραφείς, τα συναισθήματά τους, τις σχέσεις τους με τον κοινωνικό τους περίγυρο, καθώς και το πώς έβλεπαν τον εαυτό τους ως μέρος του οθωμανικού συστήματος.



ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ISBN: 978-618-5154-32-5